

O CIVILIZAȚIE SUB SEMNUL LUPULUI

Căutând în izvoarele antice informații despre daco-geți, strămoșii poporului român, ajungem ușor la mitologie. Întreaga simbolistică pe care dacii au impus-o antichității a fost pusă de contemporanii lor sub semnul lupului. În "De la Zalmoxis la Genghis-Han" Mircea Eliade avansează o interpretare a acestui simbol în eseu cu titlul "Dacii și lupii". Ea pleacă de la numele de „daoi” pe care-l dă **Strabon** dacilor și de la substantivul „daos”, care în frigiană înseamnă „lup”. „Daoi” ar însemna „lupii”. Rădăcina cuvântului ar fi „dhău” — a apăsa, a strânge, a sugruma, din care derivă iliricul „dhaunos” — lup, zeul Daunos, un alt zeu trac al războiului, Kandaon sau lidianul Kamdaules. De fapt, numele unor populații întregi și ale unor state antice de origine evident indo-europeană, apoi numeroasele toponime, precum și numele vechilor zeități și cele ale eroilor antici sunt legate de numele lupului. Dacii nu constituie o excepție. De altfel, vecinii lor din nord-est se numeau Lupiones Sarmatae iar cei din nord-vest, neurii, erau cunoscuți pentru obiceiurile lor lykantropice (Herodot, *Historiae*, IV, 105).

Divinitate de origine totemică, lupul este prezent în diferite mitologii. Focarul **mitologiei grecești** l-a constituit regiunea Elis, locuită în vechime, după tradiție (Strabon, *Geographika*, VII, 7, 1—2), de barbari, în special cauconi de origine tracă (ca și cei din Asia Mică). Eroul eponim al acestora era Caucon, identificat adesea cu Lykos (lupul), o veche zeitate de origine tracă. În alte versiuni, Caucon este numit fiul lui Lykaon, tot o zeitate de origine tracă, considerat în legende ca un fel de rege al zeilor. Despre Lykaon se spune că ar fi fost regele Arkadiei. El ar fi întemeiat pe muntele Lykaion (muntele lupilor) un sanctuar, numit Lykosura, pentru Zeus Lykaios. De altfel, chiar numele vechi al Arkadiei era Lykaonia (țara lupilor). Acest om-lup era numit și Lykurgos. De numele lui sunt legate sărbătorile Lykaia, care se țineau periodic (din patru în patru ani). El apare în reprezentări grafice ca un om îmbrăcat în piele de lup. În cadrul serbărilor Lykaia se aduceau jertfe umane, în special tineri. Victima umană era sacrificată și apoi mîncată de către tinerii luptători care deveneau astfel lykantropi. Cultul lupului era practicat și în Argos și în Asia Mică, la lykieni din Lykia (care însemna, ca și Lyaconia, tot „țara lupilor”). Mai erau și alți zei care aveau legătură cu lupul : Artemis Lykoartis, în regiunea vechiului oraș Lykon, Apollon Lykaios, în Argos, Apollon Lykogenes în Lykia. Sfirșitul cultului lykantropic din Elis și regiunile învecinate este povestit într-o veche legendă a Arkadiei. Se apunea că Zeus (cel autentic fără atributul Lykaios) l-a vizitat pe regele Lykaon. Acesta, dându-i respectul cuvenit, l-a sărbătorit după obiceiul locului, oferindu-i ca

jertfă pe propriul său copil, numit Arkas. Zeus, revoltat de sacrilegiul petrecut, l-a transformat pe Lykaon în lup și a instituit ca pedeapsă, pentru oricine va mai îndrăzni să mănânce carne de om, transformarea pentru nouă ani în lup și posibilitatea de a redeveni om doar dacă în tot acest interval nu se atinge din nou de mâncarea interzisă.

Relatări asemănătoare apar însă și la **romani**, pentru o perioadă evident mai târzie. Este vorba de amintirea unei divinități numită Lupercus. În legătură cu acesta este amintită o peșteră (Lupercal), în care era păstrat idolul și o sărbătoare (Lupercalia), în cadrul căreia se aduceau sacrificii animaliere la intrarea în peșteră. Cu ocazia acestui sacrificiu, erau aduși în fața altarului și doi tineri cărora preotul le atingea fruntea cu cuțitul înroșit în sângele victimelor sacrificate, ceea ce se consideră că amintește de vechile sacrificii umane.

Și în mitologia nordică apare un fel de zeitate-demon, lupul Fenrir, care avea doi fii (Skoll și Hati): unul alerga pe cer să înghită soarele, celălalt alerga după lună; când reușeau să le ajungă, se petreceau eclipsele. Existau însă și personaje legendare, ca tatăl lui Skallagrim, care se numea Ulf (lupul) și care se transforma după voie în lup sau în om.

Tradiția lykantropiei s-a menținut în nord până în Evul Mediu târziu. Lykantropul era numit Ulfenar sau Berserkr și era recunoscut după pielea de lup sau de urs pe care o purta. Longobarzii se pare că adoptaseră transformarea în câine, căci luptătorii lor, cu atribuții lykantropice (beau sângele dușmanilor), erau numiți în cronică (secolul al VIII-lea e.n.) Cynocephali. Multe zeități, printre care și Wodan, aveau ca semn distinctiv îmbrăcăminte animalieră, ca și divinitățile indiene Bhava și Sarva, care erau reprezentate ca oameni îmbrăcați în piele de lup.

Stindardul dac – corpul de balaur cu cap de lup era un motiv de groază pentru dușmani. El era alcătuit din aramă – de aici și expresia „lupii de aramă ai dacilor”; capul lupului avea gura larg deschisă, iar pe corp erau plasați solzi mobili din metal. Stegarul purta ridicat acest stindard în goana calului și aerul care pătrundea prin gura deschisă scotea sunete șuierătoare, însoțite de zgomotul solzilor care se loveau între ei. În jurul stegarului, luptătorii aveau pe față măști de lup sau urs și mormăitul lor înfricoșător, ca al unor adevărați carnasieri, înspăimânta pe dușmani. Imaginea mitică a Lupului Alb, căpetenia lupilor, era respectată cu sfințenie, el fiind considerat salvatorul dacilor din cetatea Sarmisegetuza asediată de romani și, în general, cel care-i ajuta pe daci în orice moment de cumpănă. Este surprinzătoare similitudinea dintre legenda Lupului Alb și legenda zeului Apollo. Acesta își avea templul pe insula Alba (Leuke), pe malul Mării Negre (actuala Insulă a Șerpilor). În fiecare toamnă Apollo se retrăgea în ”misterioasa țară a hiperboreenilor, unde domestice aprigul Boreas” pentru a petrece iarna. El era conducătorul acestor hiperboreeni și era denumit

Lycantropul, adică Lupul, în mitologie rămânând cu denumirea de „Lupul Luminos”.

Superstițiile și credințele legate de lup s-au păstrat de-a lungul vremii. Iată câteva dintre ele: un păr din coada lupului poate aduce iubirea oricărei femei; despre acest atribut de demon sexual relatează istoricul, filologul și literatul roman Pliniu cel Bătrân în cartea sa “Istoria naturală” concepută ca o enciclopedie a epocii; interesant de aflat, această superstiție s-a păstrat până în zilele noastre în jocurile rituale din perioada solstițiului de iarnă, executate de tinerii care poartă măștile-costume ce simbolizează lupul; se crede că astfel de jocuri făcute la casa femeilor sterpe le fac fecunde și prolifiche; atunci când un flăcău mascat în lup se apropie de femeia vizată, ea smulge câteva fire de păr din blana de lup pe care o poartă acesta – pentru a le folosi în vrăji și descântece de dezlegat nașterea; G. Coșbuc în eseul său intitulat “Gura lupului”, arată că “prezența masivă a numelui Lupu, sau derivatele sale Lupașcu, Lupan, Lupei, Lupușor, Pascu, Pășcan etc. în onomastica tradițională românească se explică prin schimbarea numelui adevărat al copilului cu cel al animalului care e spaima duhurilor rele ale întinericului, care umblă prin lume ca nori întunecoși cu forme fantastice de stafii și zmei și câte arătări de spaimă”; această schimbare de nume poartă denumirea de “botezul păgân al copiilor” și se face pentru a-l întări pe noul născut și a-l face puternic, precum lupul; în unele sate de munte, la nașterea unui copil vin în fața casei acestuia trei feciori - numiți strigători sau chemători; ei poartă brâie roșii (semnul vieții) și la pălărie o gheară de lup (semn al puterii și vitalității); fiecare dintre aceștia trage câte un cerc cu această gheară de lup în jurul casei, de la est la vest, cercuri concentrice, în care ultimul, cel mai mic, cuprinde și casa; apoi, copilul este scos afară și dat flăcăilor care îi pun un alt nume, apoi “îl joacă” în interiorul cercurilor, acestea reprezentând bariere în calea răului și totodată mijloace purificatoare; obiceiul simbolizează confirmarea copilului în planul existenței umane; lupul reprezentat metaforic prin gheara sa, îndeplinește rolul unui animal protector și inițiator, care veghează trecerea pruncului peste pragul ce separă non existența de existență, afirmă Mihai Coman în lucrarea sa „Mitologie populară românească”; în medicina magică românească, pentru tratarea diferitelor boli se folosesc anumite părți din lup: părul de lup este bun pentru afumat și vindecarea celor cu incontinență urinară; dinții de lup sunt amulete purtătoare de noroc; ficatul de lup este bun pentru terapia tuberculozei; gâtlejul de lup este folosit la descântatul fricii, urâtului, răpciugii și pentru atragerea Necuratului la taina descântecului (acesta era strigat prin gâtlejul de lup); mamele din satele de pe Platforma Luncanilor din județul Hunedoara, care vor să aibă copiii sănătoși și puternici ca lupul, le dau primul supt la sân printr-o gură de lup (un obiect făcut dintr-o falcă și piele de lup); în munții Apuseni, moșii cred că

există oameni-lupi din naștere, care la o anumită vârstă se transformă în lupi adevărați; aceștia pot fi îmblânziți și descântați să rămână oameni cu o bucată de mămăligă sau de pâine, știindu-se că lupul nu mănâncă decât carne.

Lupul este mereu prezent, atât în timpul vieții, cât și după, ca însoțitor al sufletului mortului, într-o lume mai bună, unde nu există tristețe, ci doar înseninare. Semnificative sunt cuvintele bocetului cules de către Constantin Brăiloiu :“Și-ți va mai ieși / Lupul înainte / Ca să te spăimânte / Să nu te spăimânți, / Frate, cum să-l prinzi / Că lupul mai știe / Seama codrilor / Și-a potecilor / Și el te va scoate / La drumul de plai / La-un fecior de crai”. Sa te duca-n rai / C-acolo-i de trai / In dealul cu jocul / C-acolo ti-e locul / In campcu bujorul / C-acolo ti-e dorul.

Nu pot fi omise reprezentările lupului în literatură, arhitectură, pictură, artă populară.

În basmele și legendele românești lupul are rolul unui personaj negativ. El este antipodul eroului pozitiv și este descris ca având cap de oțel, frunte de aramă, este fiu al zmeoaicei. În legende, lupul a fost făcut de “Nefârtat” (diavol) ca replică a câinelui creat de către “Fârtat” (Dumnezeu)

Capete de lup cu gura larg deschisă, dispuse în lucrătură spiralată, le întâlnim în brâul inferior de frize al monumentului “Trophaeum Traiani”, ridicat în timpul împăratului Traian (98-117) la Adamclisi (jud. Constanța).

În arta populară, motivul lupului a fost folosit în ceramică, sculptură în lemn și țesutul scoarțelor. Astfel, el este frecvent folosit pentru ornamentarea ceramicii de Cucuteni.

El mai apare și în arhitectura lăcașurilor de cult : pridvorul Bisericii Colțea – în stil brâncovenesc și tâmpla Bisericii Albe – stil hibrid, ambele din București.

Tema lupului apare pe pridvoarele pictate ale unor mănăstiri, sub forma acelei guri enorme de balaur ce semnifică Gura Iadului care-i înghite pe păcătoșii ce nu pot trece Vămile Văzduhului. Astfel sunt mănăstirile din Oltenia de Nord (Horezu) și Bucovina (Voroneț, Vatra Moldoviței, Sucevița, Gura Humorului), în care apare imaginea pictată a lupului alături de alte animale feroce (ursul, mistrețul, leul etc.) care înghit unele părți din corpul omenesc, îndeosebi mâini, semnul tuturor păcatelor omenești (cu mâna omul fură, jură strâmb, se leapădă de sine, gesticulează urât, comite crime), dar și al faptelor bune”(Romulus Vulcănescu, „Mitologie Română”).

Faptul că în trecut la noi în țară peste 35 de sărbători populare (dintre care 18 cu dată fixă) erau dedicate lupului, după cum certifică I.A.Candrea în cartea sa „Iarba fiarelor”, relevă importanța lui în tradiția românească, generată pe de o parte de frica față de acest animal, pe de altă parte de moștenirea lăsată de străbunii daci. Considerăm că este util să facem o scurtă trecere în revistă a

acestor sărbători din Calendarul Popular, prea puțin cunoscute astăzi de către români (poate și datorită jumătății de veac de comunism):

Filipii reprezintă un lanț de sărbători ale femeilor căsătorite, dedicate unor divinități protectoare ale lupilor. Ele pot să aibă un număr diferit de zile, se celebrează în perioada formării haitelor și împerecherii lupilor, adică între Lăsatul Secului de Crăciun (14 noiembrie) și Noaptea Strigoilor sau Noaptea Sf. Andrei (30 noiembrie). Fiecare fată primea de la soacră sau de la mamă ca moștenire tradiția de a sărbători în fiecare an, la date fixe, un număr de Filipi. Durata sărbătoririi era diferită de la sat la sat sau de la familie la familie - după numărul de Filipi primiți (un Filip însemna o zi sărbătorită). **În ce constă ținerea Filipilor?** În mistica populară se crede că în această perioadă lupoaicele calcă hotarul satelor și vin pe lângă case, răscolesc în gunoaie pentru a găsi tăciuni aprinși, pe care mâncându-i devin mai fertile. Deci, ca o contraofensivă naivă, pentru a împiedica înmulțirea lupilor, femeile fac tot felul de practici cu caracter apotropaic. Astfel: fiarele de care se atârna ceaunul deasupra focului, foarfecele, cleștele trebuiau în aceste zile să fie legate cu sfoară (simbolic erau legate astfel gurile lupilor); toate crăpăturile vetrei focului și ale ușii sobei erau chituite cu lut (aceasta simbolizând lipirea ochilor lupilor); era interzis să se scoată din casă gunoiul pentru a nu-l atrage pe lup să scurme în el; de asemenea, era interzis femeilor pieptănatul părului ca să nu se îndesească pădurile și să se înmulțească lupii, precum și prelucrarea lânii și blănurilor de animale ca să nu se atragă lupul; se încleștau dinții de la piepteni daracului (simbolic, așa trebuiau să se încleșteze dinții lupilor); nu se pronunța cuvântul Lup (care era înlocuit cu Grădineț). Credințele despre Filipi au fost atestate în zonele Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Bucovina) până la mijlocul sec. XX, cu semnificație identică, dar în perioade calendaristice diferite: Filipii de Toamnă (mijlocul lunii noiembrie), Filipii de Iarnă (sfârșitul lunii ianuarie), Filipul cel Mare și Filipul cel Șchiop, ambii serbați la 21 octombrie, de Ovidenie (Intrarea în biserică a Fecioarei Maria) sau la 30 noiembrie (Sf. Andrei). Cel mai rău, mai de temut și mai puternic din ceata Filipilor, este considerat Filipul cel Șchiop. În credința populară, a doua zi după Lăsatul Secului de Paști, la „Tărbacul Căinilor” avea loc lupta dintre divinitatea lupilor (Filipul cel Șchiop) și cea a cailor (Sântoader cel Șchiop), de fapt dintre spiritul iernii și spiritul verii. Aceste credințe au fost atestate în Muntenia Centrală (Muscel, Prahova, Vlașca, Teleorman, Olt) și Transilvania sudică (Sibiu, Hațeg).

În alte perioade ale anului, mai există două serbări importante ale lupului: **la 16 ianuarie** – Sf. Petru de iarnă, denumit și „Lanțul lui Sf. Petru” sau „**Nedeea Lupilor**” și **la 29 iunie** - Sf. Petru de vară – când patronul lupilor dezleagă fiarele și le dă voie să mănânce din vitele și din oile

oamenilor. La vechea sărbătoare **“Nedeea Lupilor”** se credea că lupii își cer partea lor. Pe gerul cumplit din ianuarie, un călăreț mergea în pădure pentru a le duce lupilor ofrande – miei, oi, capre și căprioare. Oamenii credeau că astfel încheie un pact “de neagresiune” cu lupii; în cazul în care nu respectau obiceiul, întregul sat avea de suferit

Tot ceremonii legate de lup sunt **Lucinul și Tărbacul Câinilor**. Lucinul este o sărbătoare pastorală cu dată fixă – 18 octombrie, perioada constituirii haitelor de lupi în vederea reproducerii. Specifică regiunii Banatului, ea era dedicată unei divinități care protejează lupii, dar scopul ei este de a preveni distrugerea turmele de oi sau bovine de către lupi. La această dată se făceau diferite practici magice precum cele de la toți Filipii. **Tărbacul câinilor** este un procedeu efectiv barbar, cu semnificația unei practici magice, care are drept scop alungarea simbolică a lupilor, patronii iernii. În prima zi după Lăsatul Secului de Paște, bărbații prindeau toți câinii din sat, apoi îi chinuiau violent cu diferite instrumente de tortură, precum Răvarul (cilindru din lemn cu zimți sculptați) sau Jujeul (bețe de 3-4 m de care erau spânzurați câinii cu lațuri care se ridicau și răsuceau până aproape ce animalele își pierdeau răsuflarea, pentru ca mai apoi să fie lăsate să cadă pe pământ), practici folosite frecvent în Muntenia și Dobrogea. Când scăpau din mâna celor care-i chinuiau, câinii fugeau înnebuniți la marginea satelor sau chiar în pădure, unde urlau de groază la vederea oamenilor, pentru ca apoi, după câteva zile, să se întorcă spășiți pe la casele lor. Care era semnificația acestui martiriu al celor mai fidele animale de pe lângă casa omului? Se știe că lupul este înrudit cu câinele. Prin această practică se credea că astfel este alungat lupul și odată cu el și iarna pentru a se face loc verii, patronată de cal. Deci, a doua zi după Tărbacul Câinilor începe în Calendarul Poporului o săptămână dedicată unei divinități mitice cabaline, denumită „Caii lui Sântoader” (Ion Ghinoiu, „Obiceiuri populare de peste an”).

În anumite zone de munte, sătenii practicau obiceiul **“legării lupului”**. În preajma **sărbătorilor de iarnă**, se făcea din făină de grâu amestecată cu făină obținută din oase de lup, o pâine, denumită “Stolnic”. A **treia zi de Crăciun**, stăpânul casei o lega cu un lanț, apoi o rupea bucăți și dădea tuturor membrilor familiei și animalelor din gospodărie câte un dumaticat. Credința era că cel care a mâncat din Stolnic, nu va mai fi atacat niciodată de lup. Tot așa, copilul care era îmbăiat în apa unde s-au scăldat lupii, era păzit pentru totdeauna de lupi.

Vedem din această scurtă prezentare că, îngrozit și sedus de acest animal, omul a blestemat și venerat în egală măsură vietatea investită cu puteri malefice sau apărătoare a speciei umane. Iubit sau urât, lupul este (încă) pentru europeanul mileniului III o figură ambiguă, pasională și pasionantă.

Bibliografie:

Eliade, Mircea. *De la Zalmoxis la Genghis-Han.* București: Humanitas, [s.a.].

Eliade, Mircea. *Istoria credintelor si ideilor religioase: vol.I-III.* Bucuresti : Editura Stiințifică , 1991.

Teleoaca, Liviu. *Heraldica lupului dacic.* In: DAVA, 2001, nr.3. Adresa URL:

<http://www.iatp.md/dava/Dava3/teleoaca/teleoaca.html>

Cristea, Julia Maria. *Sărbătorile lupilor.* In: **Agero: revistă electronică.** Adresa URL:

<http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/Sarbatorile%20lupilor%20de%20JMC.htm>